

УДК 027.54:02-028.27:091(474.5)

КРИТЕРІЇ ДОБОРУ ДОКУМЕНТІВ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ВІРТУАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ. ДОСВІД НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ ЛИТВИ

Йоліта СТЕПОНАЙТЕНЕ

*Литовська національна бібліотека ім. Мартінаса Мажевідаса,
пр. Гедимінаса, 51, м. Вільнюс, LT-01504, Литва, тел. (370) 5 239-85-40*

На прикладі Національної бібліотеки Литви розглянуто процес створення віртуальної (електронної) бібліотеки рідкісних та цінних видань. Проаналізовано основні критерії відбору таких видань: час створення чи публікації документа, його зміст, мова та фізичний стан.

Ключові слова: електронна бібліотека, рідкісні видання, критерії відбору документів до електронної бібліотеки, Національна бібліотека Литви.

Швидкий розвиток інформаційних технологій, завдання, які ставить перед собою сучасне суспільство, значно впливає на поняття культурної спадщини та її поширення, змінює функції і роль інституцій пам'яті – бібліотек, архівів та музеїв.

Досвід установ та інституцій, які займаються оцифруванням своїх фондів, показує, що ще п'ять років тому головну увагу приділяли збереженості культурної спадщини, а головною ціллю програми оцифрування ставили конвертування об'єкта в цифровий формат. Реалізована робота показує, що погляд на сам процес оцифрування – поширення і потреби споживачів – змінюється.

Створення віртуального комунікативного середовища дозволяє інституції пам'яті шукати оптимальні методи управління оцифрованою культурною спадщиною, оцінити внутрішні та зовнішні фактори, методичні, технічні рішення, змінити ставлення до споживача, долучитися до загальних мереж і створити доступ до культурної спадщини, використовуючи сучасні методи подання інформації та управління.

У своїй статті я хочу поділитися нашим досвідом відбору для оцифрування документальної спадщини Литви і визначення критеріїв відбору, бо саме ця діяльність допомагає не заблукати у величезному об'ємі документів, які не всі є однаково важливими і цінними, і визначити те, що плануємо оцифрувати.

У світі швидко створюються та впроваджуються програми і проекти оцифрування. Це частина програми зі збереження фондів. Міжнародні організації, такі як UNESCO, IFLA, LIBER та інші, заохочують цю діяльність і допомагають рекомендаціями. Ці програми не тільки гарантують цілість збірок, але і подання їх споживачам у зручній для них формі.

Зміст документальної спадщини диктує критерії відбору. Найчастіше профіль (призначення, спеціалізація) інституції, цінність документів визначають пріоритети та підбірку критеріїв відбору. В публікаціях із проблем оцифрування є попередження, що все без перебору оцифрувати не можна. Інакше виникає небезпека повторити помилку, яку бібліотеки зробили у ХХ ст., коли намагалися зібрати універсальний фонд світової літератури.

Коли розпочалася робота з оцифрування документів, домінувала думка, що найголовніша ціль цієї діяльності – збереження документів. Тому головними критеріями відбору були: фізичний стан документа, його унікальність, світове чи регіональне значення. Виходячи з нових проектів інституцій, які мають величезний досвід роботи, можемо стверджувати, що думка змінюється. Тепер можна виділити два пріоритети: збереження документа і доступ до культурної спадщини і наукових знань.

Визначення критеріїв відбору документів диктує ціль самого проекту оцифрування. Прикладів далеко шукати не треба. У 1999–2000 рр. тодішній відділ рукописів Національної бібліотеки Литви разом з Інститутом математики та інформатики впровадили спільний проект “Колекція пергаментів”. Зрозуміло, що для цього проекту критерій відбору був один – належність до колекції пергаментів, історичних документів XIV–XIX ст., написаних на цьому матеріалі. Таких прикладів можна навести багато. Важче відібрати документи і колекції, коли суть проекту – оцифрування документальної спадщини країни, що створювалась понад 500 років. Відбір – процес складний, тому, щоб гарантувати об’єктивність, треба створити всю систему критеріїв, які найкраще підходять цій країні. Найчастіше домінує дві групи критеріїв:

- цінність документу, стан, зміст і т. п.
- потреби користувачів, які, однак, складно оцінити – статистичні дані не гарантують об’єктивності оцінки.

Вартість оцифрування також є значною, тому дуже важливо відібрати тільки необхідне.

Відбір для оцифрування того чи іншого документа може вирішити один критерій, наприклад зміст документа, але найчастіше документ оцінюється за кількома аспектами.

У 2004 р. концепцію оцифрування культурної спадщини Литви підтвердив державний указ. У ній були визначені загальні критерії відбору документів: унікальність, зміст і цінність, фізичний стан, час створення. Підтвердження цієї концепції було викликано тим, що Національна бібліотека Литви отримала фінансування зі структурних фондів Європейського Союзу для створення інтегральної віртуальної бібліотеки – оцифрування культурної спадщини не лише зі збірок національної бібліотеки, але і з історичного архіву, художнього музею.

Створюючи критерії для оцифрування і створення колекції уже оцифрованих документів, ми вивчали наукову та спеціальну літературу, в якій обґрунтовано поняття історизму розвитку писемності Литви, історію та періодизацію литовської книги, зв’язки з іншими науками, історією культури, літератури, мови, частково техніки та економіки. Краще зрозуміти особливості опублікованої спадщини країни допомогли бібліографічні видання, принципи їх створення. Враховані також програми UNESCO “Пам’ять світу”, яка допомагає визначити найважливіші об’єкти документальної спадщини країни.

Документальна спадщина Литви дуже різноманітна та багата. Створювалася вона в складні історичні періоди, на її розвиток значно впливали розквіт та падіння Литовської держави, багате культурне середовище, заборона литовського друку латинськими літерами, формування литовського національного самоусвідомлення, політичні, соціальні, економічні, релігійні умови та поява нових технологічних процесів у поліграфії. У таких умовах документальна спадщина Литви стала багатомовною, різного змісту, цінності, форми та поліграфічних ознак. Маленькі народи повинні приділяти багато уваги своїй спадщині, бо в умовах глобалізації завжди залишається загроза зникнути в інформаційному потоці та втратити самотність.

Одним з найголовніших критеріїв є **час створення чи публікації документа**. Він засвідчує політичні, соціальні, економічні процеси, рівень культури, появу та розвиток писемності, друку, науки, формування традицій.

Збитків документальній спадщині завдав не тільки час. Великі втрати принесли війни та окупації. Під час історичних катаклізмів, через цензуру, політичну “чистку” зібрань бібліотек деякі документи уже стали раритетними. Частина архівних документів та колекцій бібліотек збереглась частково, інші потрапили в закордонні сховища. Тому дуже важливо зберегти ті зразки, що залишилися. Узагальнюючи, можна сказати, що це критерій рідкості та унікальності.

Політичні, економічні та соціальні умови визначають зміст документа. У ньому відображається розвиток громадської та наукової думки, діяльність окремих соціальних груп та громад, зв'язок між минулим, сучасним та майбутнім розвитком суспільства, історичні, культурні, інтелектуальні події в соціальних, гуманітарних науках, в політиці, ідеології, в мистецтві. Документи засвідчують основні аспекти процесів розвитку литовської мови, культури, суспільної поведінки, релігії, мистецтва, соціальний, етнічний та суспільний контексти, в якому вони створювались. Все це сприяє виділенню критерію **змісту**.

Дуже важливим критерієм є **фізичний стан документа**. Важливість цього критерію визначена тим, що завжди існує загроза загубити частину документальної спадщини. Усі інституції світу, які зберігають такі документи, зіштовхуються з проблемою зберігання документів XIX ст., бо вони надруковані на кислотному папері, який є недовготривалим. Нові технології створили сучасні носії інформації, а тому ми маємо змогу зберігати документи не лише в традиційному вигляді на папері, пергаменті і т. п., але й аудіо- та відеодокументах: світлинах, кіноплівках, грамплатівках, магнітних дисках. Проте ці технології викликали і нові проблеми – як зберегти ці носії даних та зробити їх доступними для читачів. Для цього щораз ширше застосовується метод емуляції, що є актуальним для зберігання та використання електронних документів.

Враховуючи литовський контекст, відзначимо ще один критерій – **мова документа**. Зроблено це тому, що політичне становище нашого краю було дуже несприятливим для литовського писаного та друкованого слова. У XIV–XVII ст. литовська не була мовою канцелярії Великого Князівства Литовського, в результаті історично-релігійних перипетій литовське друковане слово стало опозицією. Саме тому перша литовська книга надрукована у Східній Пруссії та майже на два століття пізніше, ніж в Західній Європі, а протягом першого століття після першої книги було видано лише 50 книг литовською мовою. Але в багатомовному культурному середовищі Литви своє важливе місце займають книги польською, латинською, єврейською мовами.

Підбір документів або окремих колекцій для оцифрування найчастіше залежить не від одного, а від кількох критеріїв. Враховуючи те, що велика увага приділяється історичній частині документальної спадщини, багато документів відповідають кільком критеріям.

**CRITERIA FOR DOCUMENT SELECTION
FOR CREATING A VIRTUAL LIBRARY.
EXPERIENCE OF NATIONAL LIBRARY OF LITHUANIA**

Jolita STEPONAITENĖ

*Martynas Mazvydas National Library of Lithuania,
51, Gedimino Av., Vilnius, LT-01504, Lithuania, tel. (370) 5 239-85-40*

Using the example of the Lithuanian National Library, the article elucidates the process of creating virtual (electronic) library of rare and valuable publications. The main criteria for selection of such publications such as time of creation and publication of the document, its content, language, layout and physical state are analyzed.

Key words: electronic library, rare publications, criteria for selection of the documents for the electronic library, Lithuanian National Library.

**КРИТЕРИИ ПОДБОРА ДОКУМЕНТОВ
ДЛЯ СОЗДАНИЯ ВИРТУАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ.
ОПЫТ НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ ЛИТВЫ**

Йолита СТЕПОНАЙТЕНЕ

*Литовская национальная библиотека им. Мартинаса Мажвидаса,
пр. Гедиминаса, 51, г. Вильнюс, LT-01504, Литва, тел. (370) 5 239-85-40*

На примере Национальной библиотеки Литвы рассмотрен процесс создания виртуальной (электронной) библиотеки редких и ценных изданий. Проанализированы основные критерии отбора таких изданий: время создания или публикации документа, его содержание, язык и физическое состояние.

Ключевые слова: электронная библиотека, редкие издания, критерии отбора документов для электронной библиотеки, Национальная библиотека Литвы.

Стаття надійшла до редколегії 17.09.2008

Прийнята до друку 15.05.2009